

I KRONIKAZI

2023

71
2023

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2023, letnik 71, številka 1

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

25. januarja 2023

Naslednja številka izide/ Next issue:

junij/ June 2023

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena posamezne številke v prosti prodaji/ Single issue: 12 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

320 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Portret žene v vijolični obleki s čipkastim ovratnikom, olje na platnu,
druga polovica 19. stoletja / Portrait of a woman in a purple dress with a lace collar, oil on canvas, second half
of the 19th century (Pokrajinski muzej Maribor / Maribor Regional Museum; foto/Photo: Tomo Jeseničnik)

Na zadnji strani/ Back cover: Grbovna plošča Jakoba Lamberga iz leta 1549, nekoč na gradu Kamen,
danes vzdana v дворец Kacenštajn v Begunjah na Gorenjskem / Coat of arms plaque of Jakob Lamberg
from 1549, formerly at Kamen Castle, today built into the Kacenštajn mansion in Begunje na Gorenjskem
(foto/Photo: Barbara Žabota)

KAZALO

Razprave

Luka Dremelj:	Začetki rodbine Lamberg na Kranjskem (s poudarkom na liniji s Kamna in Gutenberga).....	5
Jaka Banfi:	Nekaj o položaju celjskih grofov in srednjeveškem plemstvu sploh.....	29
Boris Golec:	Trg Vače do srede 19. stoletja.....	43
Renata Komić Marn:	Portretna galerija Attemsov iz dvorca Dornava in drugi portreti Jožefa Digla: prispevek k opusu in biografiji baročnega slikarja.....	73
Katarina Keber:	Zgodnje cepljenje proti črnim kozam: variolizacija v 18. stoletju in nekateri primeri v slovenskem prostoru	101
Neva Makuc:	Učenjak Michele grof della Torre Valsassina (1757–1844) in njegova zapuščina.....	113
Valentina Bevc Varl:	Življenjska pot slikarja Eduarda Linda (1827–1904)	123
Goranka Kreačič:	Družina Fux iz Metlike. Primeri čezmejnih stikov v Obkolpju, ženitvenih strategij in socialne mobilnosti konec 18. in v 19. stoletju.....	143
Mojca Šorn:	Socialno skrbstvo v Ljubljani med prvo svetovno vojno in v desetletju po njej	161
Ivan Smiljanić:	Spominsko obeležje zasedenemu ozemlju pred rektoratom Univerze v Ljubljani.....	173
Damjan Hančič:	Gradbeni projekti nemškega okupatorja v Kamniku	195
Žiga Jevšnik:	Zgodovina raziskovanja mlajše železne dobe na Celjskem	217

In memoriam

dr. Andrej Studen (1963–2022) (<i>Dragica Čeč</i>)	227
--	-----

Ocene in poročila

Janez Weiss: Samostan frančiškanov pri Gradcu v Beli krajini in njegovi plemiški ustanovitelj. Integralna objava ustanovnih dokumentov s komentarjem (<i>Lilijana Žnidaršič Golec</i>)	229
Karel I.: zadnji slovenski cesar (ur. Gregor Antoličič) (<i>Robert Devetak</i>)	231

Žarko Lazarević: Delo in zemlja: male študije kmečkega sveta. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022 (Zbirka Razpoznavanja = Recognitiones) (<i>Alenka Kačičnik Gabrič</i>).....	232
Sočutje in stigma. Družbene razlike in revščina v slovenski novejši zgodovini (ur. Ivan Smiljanić). Vpogledi 24 (<i>Nina Vodopivec</i>)	235

Jaka Banfi

asist., mladi raziskovalec, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: jaka.banfi@zrc-sazu.si
ORCID: 0000-0002-3579-2234

Nekaj o položaju celjskih grofov in srednjeveškem plemstvu sploh

IZVLEČEK

Celjski grofje (1341–1456), potomci svobodnih gospodov Žovneških (ok. 1125–1341), sodijo med najbolj eminentne in poznane poznosrednjeveške rodbine z območja današnje Slovenije. V prvi polovici 15. stoletja so bili grofje in kasneje knezi cesarstva ter ogrski baroni. Ti nazivi niso bili zgolj titularni (naslovni), ampak so iz njih Celjskim pripadale določene pravice, ki so opredeljevale njihov plemiški položaj.

KLJUČNE BESEDE

grofje Celjski, plemstvo, srednji vek, Sveto rimsko cesarstvo, ogrsko-hrvaško kraljestvo

ABSTRACT

A FEW WORDS ABOUT THE STATUS OF THE COUNTS OF CILLI AND THE MEDIEVAL NOBILITY IN GENERAL

The Counts of Cilli (1341–1456), descendants of the free lords of Žovnek/Sanneck (about 1125–1341), were one of the most famous and powerful late medieval families in the territory of present-day Slovenia. In the first half of the fifteenth century, they were the counts and later princes of the empire and Hungarian barons. However, more than just titular in nature, these ranks also entailed a certain set of rights that determined their noble standing.

KEY WORDS

Counts of Cilli, nobility, Middle Ages, Holy Roman Empire, Kingdom of Hungary-Croatia

Celjski grofje (1341–1456), potomci svobodnih gospodov Žovneških (ok. 1125–1341), so še vedno zanimiva tema za medievistiko, zlasti slovensko, kar dokazujejo številne znanstvene razprave in druge vrste publikacij, ki so nastale v zadnjih treh desetletjih in še nastajajo.¹ Pri njihovem branju se srečujemo s številnimi historičnimi in strokovnimi pojmi, ki jih je treba poznati. Prav tako moramo poznati družbeno, politično in pravno okolje, v katerem so Celjski delovali. To, da so bili Žovneški leta 1341 povišani v grofe (drugokrat leta 1372), leta 1397 pa v ogrske barone, ne pove kaj dosti, če ne vemo, kaj sploh sta bila grof in baron v poznosrednjeveškem cesarstvu oziroma na Ogrskem. Da celjski grofje niso bili zgolj naslovni (titularni) grofje, ampak so jim iz tega naziva pripadale določene pravice, govori že listina cesarja Ludvika IV. Wittelsbacha² (1314–1347) iz leta 1341, ki je bila izstavljena ob povišanju svobodnih gospodov Žovneških v grofe Celjske z »*allen rehten, eren, freihaiten und guten gewonhaiten mit sampt den gerichte, die ander unser und dez reichs grafn habent oder gehaben mügen und sullen*«.³ Ravno tako so imeli določene pravice kot ogrski baroni.⁴

Namen te razprave je podati sumaren pregled položaja Celjskih v cesarstvu in na Ogrskem. Zaradi omejenega obsega razprave se ni mogoče sistematično dotakniti vsega, zato je predmet te kratke razprave le plemiški položaj celjskih grofov. Pri tem bomo na strnjen in pregleden način predstavili tudi stratifikacijo nemškega⁵ in ogrsko-hrvaškega plemstva poznega srednjega veka (13.–15. stoletje), da bomo celjske grofe lažje razumeli, vrednotili in primerjali v kontekstu takratne plemiške družbe. Celjski so dober primer, ker so v prvi polovici 15. stoletja delovali v dveh monarhijah, ki sta imeli vsaka svoj pravni, družbeni in politični ustroj. Podobnega poskusa predstavitve položaja Celjskih se je lotil že hrvaški zgodovinar Robert Kurelić v leta 2006 objavljeni razpravi Status Celjskih grofova kao kneževa Svetog Rimskog carstva.⁶ Tudi

zato, ker je od Kureličeve razprave minilo že več kot desetletje in pol, se spleta to temo ponovno osvetliti.

Plemstvo v srednjem veku

Plemstvo je zgodovinski in hkrati spreminjajoči se pojav. Srednjeveško plemstvo lahko razumemo kot privilegiran družbeni stan pretežno agrarne družbe, ki se od drugih stanov (zemljiških podložnikov in meščanstva) razlikuje po poreklu in zemljiški posesti in ki zaradi prepričanja o svojih podedovanih pozitivnih lastnostih opravičuje svojo večvrednost nasproti ostalim ter si lasti družbeno-politični primat in gosposke oziroma oblastne pravice nad drugimi.⁷ Obseg teh pravic je odvisen od položaja plemiča, bolj ali manj skupno vsem pa je, da imajo kot zemljiški gospodje oblast nad zemljiškimi podložniki in da je njihov plemiški položaj deden (z nekaterimi izjemami). Ustroj srednjeveškega plemstva se je razlikoval od države do države in se spreminjal skozi čas, njegova stratifikacija pa postane bolj jasna šele v poznem srednjem veku. V visoko- in poznosrednjeveškem cesarstvu je bilo plemstvo tudi konstitutivni element dežel. Po avstrijskem zgodovinarju Ottu Brunnerju (1898–1982) je dežela najprej personalna zveza – deželno plemstvo, ki priznava isto deželno pravo, istega deželnega kneza in isto deželno sodišče (*Landschranne*) – in šele nato teritorialna organizacija.⁸

Položaj Celjskih v Svetem rimskem cesarstvu

Poznosrednjeveško plemstvo cesarstva lahko ponazorimo s tridelno shemo.⁹ Vodilni stan plemstva je bilo **visoko ali dinastično oziroma knežje plemstvo** (*Fürstenstand*),¹⁰ ki je bilo vladajoče plemstvo. Knezi (tudi deželni knezi oziroma deželni gospodje) so načelovali kneževinam, ki jim v poznem srednjem

¹ Izbor literature o celjskih grofi (urejeno po abecednem vrstnem redu): Banfi, Uprava; Domenig, »*toun kunt*«; Fugger Germadnik, *Groffe in knezi*; Klaić, *Zadnji knezi*; Kosi, Celjski (do sedaj najtemeljitejši pregled rodbine); Kosi, Grajska politika; Kosi, Celjska klientela; Kosi, Representative Buildings; Kurelić, Status Celjskih; Kurelić, Simboli statusa; Mlinar, *Podoba Celjskih grofov*; Štih, Celjski grofje; Štih, Celjski grofje kot dediči. Gl. tudi zbornik Fugger Germadnik (ur.), *Zbornik. Zemljevid celjske posesti bo bralec našel v Slovenski zgodovinski atlas*, str. 68, 74, 88–89, 91 (avtor: Miha Kosi). Razvoj celjske posesti je podrobno predstavljen v Kosi, Grajska politika.

² Imenovan tudi Ludvik Bavarski. Za kralja je bil izvoljen leta 1314, za cesarja pa 1328.

³ CKL, št. 212 (tudi CKSL, 1341 IV 5). Prevod: z vsemi pravicami, častmi, svoboščinami in dobrimi običaji skupaj s sodišči, kot jih imajo ostali naši in našega cesarstva grofje.

⁴ Prepis originalnih listin je objavljen v CKSL, 1397 VIII 14 in CKSL, 1397 VIII 17.

⁵ Izraz *nemško plemstvo* rabim kot krovni termin za vse plemstvo cesarstva, ne glede na etnično pripadnost.

⁶ Gl. Kurelić, Status Celjskih.

⁷ Povzeto po Hechberger, *Adel*, str. 2–3.

⁸ Brunnerjevo razumevanje dežele je smiselno povzel Peter Štih v Štih, *Dežela Grofija*, str. 124–125, in isti, Celjski grofje, str. 229–230, deloma tudi v isti, *Na stičišču*, str. 93. Gl. tudi Brunner, *Land and Lordship*, zlasti str. 139–199.

⁹ Znanstvene literature o visoko- in poznosrednjeveškem plemstvu je veliko. Izbor (urejeno po abecednem vrstnem redu): Arnold, *Princes and territories*, str. 88–132; Dopsch, *Die Länder*, str. 28–29, 209–261; Fleckenstein, *Herrschaft und Stand* (za naš prostor gl. razpravo Dopsch, *Probleme ständischer Wandlung*, str. 207 sl.); Hechberger, *Adel*, zlasti str. 17–55 (posebej priporočljivo delo); Lamprecht, *Einschild-ritter*, str. 100 sl.; Moraw, *Von offener Verfassung*, str. 66–77; Nared, *Dežela*, str. 139–160; Niederstätter, *Das Jahrhundert*, str. 45–54; Niederstätter, *Die Herrschaft*, str. 27–37; Oexle, Paravicini, *Nobilitas*; Paravicini, *Die ritterlich-böfische Kultur*, str. 22; Schubert, *Fürstliche Herrschaft*, zlasti str. 10–14; Spieß, *Fürsten und Höfe*, str. 9–16; Spieß, *Grafen und Herren*, str. 136–164; Spieß, *Ständische Abgrenzung*, str. 181–205; Štih, *Goriški grofje*, str. 35–42; Štih in Simoniti, *Na stičišču svetov*, str. 95, 146–152. Gl. tudi medievistični leksikon Volkert, *Adel bis Zunft* (zlasti str. 13–16, 68–70, 84–87, 104–105 in 106–109). Podrobneje o viteštvu v Kos, *Turnirska knjiga*, str. 3–7; Lazar, *Vitezji*, str. 15–19 in zborniku *Vitez, dama in zmaj*.

¹⁰ Alternativno: *Reichsfürstenstand* (cesarski knežji stan).

veku pravimo dežele, in so imeli vladarske pravice (*Hohheitsrechte*).¹¹ Knez (*Fürst*) ni plemiški naziv, ampak družbeno-politični položaj. Pomeni vladajočo osebo, to je osebo, ki ima vladarske pravice in pristojnosti.¹² Po nazivu so bili knezi lahko češki kralji, nadvojvode (*Erzherzoge*), vojvode (*Herzoge*), mejni grofje (*Markgrafen*) in redkeje palatinski grofje (*Pfalzgrafen*), deželni grofje (*Landgrafen*), grajski grofje (*Burggrafen*) ali le grofje (zlasti v poznem srednjem veku).¹³ Iz njihovih vrst so praviloma izvirali tudi monarhi (kralji oziroma cesarji).¹⁴ Z dekretom cesarja Friderika II. Štaufovca (1220–1250) iz leta 1231/32 so bile posve-tnim knezom pisno priznane nekatere kraljeve pravice, imenovane regalije (*iura regalia*), ki so bile temelj knežje oblasti. Tri temeljne knežje pravice so bile: sodna oblast nad deželnim plemstvom (plemiško ali deželno oziroma ograjno sodstvo), višja sodna oblast nad deželnimi podložniki (višje ali deželsko oziroma krvno sodstvo) in vrhovna vojaška oblast v deželi.¹⁵ Knezi so imeli tudi pravico predpisovati, potrjevati in spreminjati deželni red (*Landordnung*).

Visokemu plemstvu lahko postavimo ob bok **višje ali grofovsko in gosposko plemstvo** (*Grafenstand* in *Herrenstand*), kamor so spadali grofje (*Grafen*) in gospodje (*Herren*), ki jih običajno imenujemo deželski (ne deželni!) gospodje.¹⁶ Pretežno gre za potomce visokosrednjeveških svobodnih gospodov (*liberi nobi-*

les) in vodilnih ministerialov (*ministeriales meliores*),¹⁷ kot so Celjski in Ptujski. Njihova ozemlja – grofije in gospostva – niso bila dežele, ampak skupek zemljiških, trških in mestnih gospostev, ki so jih vodili pod skupnim imenom in so imela skupno teritorialno upravo, ki pa ni bila enaka deželni upravi (to velja tudi za grofije Celje, Ortenburg in Zagorje, ne pa za grofijo Marko in Metliko, ki je bila dežela!).¹⁸ Po prestižu so bili grofje nad gospodi in v listinah ter na seznamih deželnega plemstva se grofje navajajo pred gospodi.¹⁹ Za razliko od visokega pa višjega plemstva ne moremo opredeliti kot vladajoče plemstvo, ker ni niti načelovalo deželam niti ni imelo vseh vladarskih pravic (na primer sodne oblasti nad plemstvom). Nekateri zgodovinarji tej kategoriji plemstva pravijo tudi srednje plemstvo.²⁰

Na koncu tridelne plemiške sheme stoji **nižje ali viteško plemstvo** (*Ritterstand*), ki so ga večinsko sestavljali potomci manj pomembnega nesvobodnega plemstva (*Dienstadel*), to je ministerialov in militov, ter novonastalo plemstvo. Po nazivu so to bili vitezi (*Ritter*) in oprode oziroma (plemeniti) hlapi (*Edelknechte* oziroma *Knechte*).²¹ Tako višje kot nižje plemstvo je bilo mediatizirano v okviru dežel, to se pravi neposredno podrejeno oblasti deželnega kneza, za razliko od knezov, ki so bili državno neposredni subjekti, torej neposredno podrejeni monarhu.²²

V 15. stoletju je iz višjega in nižjega plemstva v okviru dežel postopoma nastajalo pred deželnim pravom enakopravno **deželno plemstvo ali deželani** (*Landleute*), ki je tvorilo deželni zbor (*Landtag*), stanovsko zborovanje, ki ga je lahko sklical le deželni knez in na katerem so stanovi v prvi vrsti razpravljali o obrambnih in davčnih zadevah.²³

Nekateri zgodovinarji uporabljajo dvodelno shemo in imajo visoko ter višje plemstvo za eno kategorijo, za visoko plemstvo (*Hochadel*), kar ima svoj smisel.²⁴ Oboji so bili zvečine potomci starega (visokosrednjeveškega) svobodnega plemstva, imeli so aktivno in pasivno fevdno pravico ter so tvorili ek-

¹¹ Podrobneje o razvoju dežel v Dopsch, *Die Länder*, str. 210–217; Štih, Simoniti, *Na stičišču svetov*, str. 89–131.

¹² Gl. Volkert, *Adel bis Zunft*, str. 68–71. Kneževino oziroma deželo so uradno imeli za državni (kraljevi) fevd – t. i. *Fahnleben* oziroma praporni fevd. Gl. Spieß, *Das Lehnswesen*, str. 42–44.

¹³ Naziv avstrijski nadvojvoda je prvokrat zabeležen v *Privilegium Maius* (1358). Leta 1453 je cesar Friderik III. Habsburški vse avstrijske vojvode (takratne in bodoče) povišal v nadvojvode. Gl. MDC XI, št. 273 (1453 I 6). Med grofi knežjega položaja lahko izpostavimo goriške in savojske grofe, renske in burgundske palatinske grofe, alzaške in turinške deželne grofe ter nürnberške grajske grofe. Grajski grof v tem primeru ne pomeni grajskega upravnika (gradiščana), za katerega se v virih uporablja enak nemški termin (*Burggraf*; latinsko *castellanus*).

¹⁴ Redki primeri iz vrst grofov neknežjega položaja, ki so se povzpeli med vladarje, so kralji Viljem Holandski (nemški (proti)kralj 1247–1256); Rudolf I. Habsburški (1273–1291); Adolf Nassauski (1292–1298) in Henrik Luksemburški (1308–1312). Habsburžani so postali državni knezi šele s pridobitvijo Avstrije, Štajerske in Kranjske po zmagi nad češkim kraljem Otokarjem II. Přemyslom leta 1278. Uradno so omenjene kneževine dobili šele leta 1282, Kranjsko pa so že leta 1279 zastavili goriškim grofom, ki so jo obdržali do leta 1335. Gl. Niederstätter, *Die Herrschaft*, str. 81–86, zlasti 82; Štih, Simoniti, *Na stičišču svetov*, str. 117.

¹⁵ Gre za dekret *Statutum in favorem principum*. Gl. tudi Volkert, *Adel bis Zunft*, str. 22–23, 69, 146, 196–201, 238–241. **Cerkvenim knezom** (to je visoka duhovščina, ki jeimela knežji položaj) so bile podobne pravice potrjene z dekretom *Confederatio cum principibus ecclesiasticis* že leta 1220. Cerkveni knezi so pojasnjeni v Spieß, *Das Lehnswesen*, str. 41–42.

¹⁶ Gl. Niederstätter, *Die Herrschaft*, str. 413 (gl. gesli *Herrenstand* in *Landesherren*); Nared, *Dežela*, str. 101. Deželni gospod vedno pomeni kneza, deželski gospod pa lahko pomeni kneza ali teritorialnega zemljiškega gospoda. Deželski gospod tudi ni isto kot deželan oziroma deželni plemič.

¹⁷ Gl. CKSL, 1276 IX 19. Omenjajo se *ministeriales Stirie ac Karinthie meliores*.

¹⁸ Več o grofih in grofijah v Volkert, *Adel bis Zunft*, str. 84–87, zlasti 86–87. Razvoj celotnega celjskega gospostva v grofijah Celje, Zagorje, Ortenburg-Sternberg ter Marka in Metlika je podan v Kosi, Grajska politika.

¹⁹ Gl. npr. Seuffert, Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, št. 50 (str. 117).

²⁰ Kos, *Imago iustitiae*, str. 72; Kos, *Vitez in grad*, str. 258.

²¹ Gl. Hechberger, *Adel*, str. 34–37; Nared, *Dežela*, str. 156–157; Štih, *Goriški grofje*, str. 41–42. Več o viteštvu v Lazar, *Vitezi*, str. 15–19.

²² Mediatizacija ali z drugimi besedami državna (cesarska, kraljeva) posrednost (nemško *Landsässigkeit*) pomeni vezanost na deželo, deželni domicil, podrejenost deželi oziroma knezu. Prim. Hechberger, *Adel*, str. 39, 42.

²³ Podrobno o tem v Nared, *Dežela*, str. 101, 187–191.

²⁴ Prim. Paravicini, *Ritterlich-höfische Kultur*, str. 22; Štih in Simoniti, *Na stičišču svetov*, str. 95; Spieß, *Ständische Abgrenzung*; Hechberger, *Adel*, str. 39; Kurelić, *Status Celjskih*, str. 52–52.

skluzivno poročno skupnost in bili praviloma nenaklonjeni poročanju z nižjim plemstvom (kot primer lahko izpostavimo poroko Friderika II. Celjskega z Veroniko Deseniško, ki med plemiško elito ni bila dobro sprejeta). Nosili so predikat blagorodni (*Wohlgelboren*) oziroma visokorodni (*Hochgeboren*). Zaradi oblasti, političnega vpliva in družbenega položaja visoko in višje plemstvo ločujemo od nižjega pod nazivom **veliki (visoki) fevdalci** ali **teritorialni zemljiški gospodje**²⁵ (*Territorialherren*) oziroma **deželski gospodje** (*Landherren*).²⁶ Kot je izpostavil Peter Štih, je bilo visokemu in višjemu plemstvu skupno izvrševanje nekaterih vrst oblasti, ki bi jih danes označili za državno in javno oblast, skrb za javni red in mir ter izvajanje nižjega in višjega (deželskega) sodstva za nepriviligirane sloje (podložnike) na njihovem ozemlju.²⁷ Tudi v ta namen so na svojih gospodstvih organizirali dvorno-teritorialno upravo.²⁸

Očitna razlika med visokim in višjim plemstvom je v tem, da je visoko plemstvo imelo knežji položaj in neposredno podrejenost (podsodnost) vladarju. Visoko in višje plemstvo lahko imamo za politične in družbene partnerje (to dobro odražata dolgoletno sodelovanje Celjskih s Habsburžani in po letu 1396 s kraljem Sigismundom Luksemburškim²⁹ ter njihovo poročanje s predstavnicami in predstavniki knežjih in vladarskih dinastij). Za razliko od nižjega plemstva je višje plemstvo imelo boljše možnosti za družbeno-politični vzpon. Doseči ga je bilo mogoče s pridobivanjem fevdov in izgrajevanjem lastnega ozemlja, kopičenjem raznih regalij (očitna izjema je bilo ograjno sodstvo, ki je bilo ekskluzivna pravica knezov), poročanjem s predstavnicami in predstavniki dinastij, dedovanji (izpostavimo lahko ortenburško dediščino, ki je Celjskim leta 1418 prinesla številna gospodstva na Kranjskem in zahodnem Koroškem), kraljevo naklonjenostjo itd. Če so bili grofje in gospodje uspešni pri izgrajevanju svoje oblasti in istočasnem izmikanju nadoblasti svojega deželnega kneza, so lahko v končni fazi sami postali knezi (posebej uspešni pri tem so bili goriški grofje,³⁰ celjskim grofom pa to ni nikoli v celoti uspelo).

Ko se odločamo, v katero kategorijo tridelne sheme plemstva cesarstva bomo umestili Celjske, moramo upoštevati obdobje. Če je naše izhodišče leto

1350, jih lahko brez težav umestimo med višje plemstvo. Leta 1400 je tovrstna umestitev že kočljiva, po letu 1420 pa lahko Celjske nesporno imamo za visoko plemstvo, pa čeprav do leta 1436 niso sodili med kneze. Upoštevati moramo, da so bili po letu 1420 največji teritorialni zemljiški gospodje v današnjem slovenskem prostoru,³¹ sodili so med največje fevdne gospode (njihova plemiška klientela je obsegala okoli 500 vazalov),³² bili so dedni odvetniki gornjegrajskega samostana,³³ imeli so patronat nad številnimi cerkvami,³⁴ na vseh gospodstvih celjske grofije so imeli pravico do deželskega (krvnega) sodstva,³⁵ bili so ogrski baroni in magnati ter slavonski veleposestniki in bani,³⁶ poročali so se s člani in članicami uglednih dinastij,³⁷ njihova vojaška in finančna moč pa sta bili precejšnji. Uradno so bili Celjski, vsaj za štajerskega deželnega kneza, vseskozi štajerski deželski gospodje in njegovi deželani.

Po deželni pripadnosti so Celjski (Žovneški) izvorno sodili med plemstvo Posavinja, ko pa je bilo Posavinje leta 1311 priključeno Štajerski, so se postopoma začeli prištevati k štajerskemu deželnemu plemstvu.³⁸ Leta 1308 so postali vazali Habsburžanov,³⁹ ki so poslej nastopali kot njihovi fevdni in deželni gospodje, vendar so jim Celjski med letoma 1425 in 1431 postopoma vrnil vse fevde, da so izpolnili enega od pogojev za povišanje v državno-neposredne kneze (tisti fevdi, ki so bili stara družinska posest, pa so bili alodizirani).⁴⁰ Habsburžani niso bili edini

³¹ Gl. *Slovenski zgodovinski atlas*, str. 88–89, 91 (avtor: Miha Kosi).

³² Gl. Kosi, *Celjska klientela*, str. 46 (grafikon 3). Ohranjeni imamo fevdni knjigi Friderika II. in Ulrika II. za grofiji Celje in Ortenburg, nastali v letih 1436–1447 in 1454–1455. Gl. CFK I; CFK IIa; CFK IIb. Podrobno o fevdnem sistemu (*Lehnswesen*) v Spieß, *Das Lehnswesen*; Schulze, *Grundstrukturen I*, str. 54–94.

³³ Odvetništvo (*advocatia*, *Vogtei*) je pojasnjeno v Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 29–31; Kos, *Imago Iustitiae*, str. 27–35; Volkert, *Adel bis Zunft*, str. 256–258. CKSL, 1372 IX 18; CKSL, 1372 IX 30; CKSL, 1372 XI 1; CKSL, 1375 IX 17; CKSL, 1384 V 3; CKSL, 1415 I 8; CKSL, 1415 I 23.

³⁴ Patronat (*ius patronatus*) je pojasnjen v Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 28–29. Župnije, nad katerimi so imeli Celjski patronat, bo bralec našel v Höfler, *Gradivo*, str. 15, 39, 43, 52, 59, 73, 74, 75, 143, 146, 150, 154, 158, 160, 162, 169, 195; Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 30, 137, 138, 277, 286, 334, 337, 350, 353, 358. Zemljevid duhovnij iz okoli leta 1300 je v *Slovenski zgodovinski atlas*, str. 83 (avtor: France M. Dolinar).

³⁵ ARS, AS SI 1063, sig. 4219; ARS, AS SI 1063, sig. 4427. Prepisa listin: CKSL, 1365 XII 12; CKSL, 1415 IV 11. Gl. tudi Štih, *Celjski grofje*, str. 233, op. 50. Deželsko sodišče (*Landesgericht*) je pojasnjeno v Volkert, *Adel bis Zunft*, str. 94, 110–111, 144–145; Kos, *Imago Iustitiae*, str. 65–75; Kos, *Vitez in grad*, str. 48–50. Prim. Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 211–214.

³⁶ Položaj Celjskih na Ogrskem je pojasnjen v nadaljevanju razprave.

³⁷ Kotromaniči, Piasti, Habsburžani, Luksemburžani, Brankoviči, Goriškimi, Jagielonci, Wittelsbachi.

³⁸ Gl. Kosi, *Dežela*, ki je ni bilo, str. 552 sl.

³⁹ CKL, št. 80.

⁴⁰ Kosi, *Celjski*, str. 90; Kosi, *Grajska politika*, str. 480–481. O tem tudi Celjska kronika, str. 156–157.

²⁵ Pri teritorialnih zemljiških gospodih, na prvi pogled sicer nenavadni skovanki, je poudarek na ozemlju. Gre torej za fevdalce, katerih posest se je razprostirala na širšem ozemlju.

²⁶ Prim. Nared, *Dežela*, str. 101; Štih in Simoniti, *Na stičišču svetov*, str. 94–95; Hechberger, *Adel*, str. 42; Volkert, *Adel bis Zunft*, str. 238. Za razliko od deželskega gospoda deželni gospod vedno pomeni deželnega kneza. Gl. tudi Niederstätter, *Die Herrschaft*, str. 413 in prim. gesli *Landherren* in *Landesherr*.

²⁷ Štih, Simoniti, *Na stičišču svetov*, str. 94. Gl. tudi Volkert, *Adel bis Zunft*, str. 237–243.

²⁸ Podrobneje o celjski dvorno-teritorialni upravi v Banfi, *Uprava*.

²⁹ Sigismund je bil ogrski (1387–1437), nemški (1410–1437) in češki kralj (1419–1437) ter rimski cesar (1433–1437).

³⁰ Gl. Štih, *Goriški grofje*, str. 11–34.

Struktura poznosrednjeveškega cesarstva, kot jo je videl Hartmann Schedel (1440–1514), avtor Nürnberške kronike (1493). Celjski grb je v spodnji vrsti drugi iz desne
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d9/Nuremberg_chronicles_-_Organizational_Structure_of_the_Empire_of_the_Holy_Roman_Empire_%28CLXXXIIIv-CLXXXIIIr%29.jpg.

fevdni gospodje Celjskih, so pa bili njihovi edini deželni gospodje, kar jih je naredilo za najpomembnejše gospode in glavno oviro Celjskim pri uresničevanju načrtov, da sami postanejo deželni knezi in ustvarijo lastno deželo.

16. aprila 1341 so bili Žovneški s strani cesarja Ludvika IV. povzdignjeni med državne grofe, a kot je zapisal že Peter Štih, je bilo državno grofovstvo »brezpredmetno in navaden formalizem«, saj so bili Celjski »deželni grofje«, to je: spadali so med štajersko deželno plemstvo oziroma deželane [...] in so bili podrejeni oblasti štajerskega vojvode in deželnega kneza.⁴¹ Povzdig med grofe je bil nominalno anuliran leta 1365, ko je cesar Karel IV. Luksemburški (1346–1378)⁴² razveljavil nekatere pravne akte Ludvika IV., pravega učinka pa anulacija ni imela, kajti Celjski so se še naprej naslavljali kot grofje. Karel IV. je nato 30. septembra 1372 Žovneške ponovno povzdignil v grofe Celjske in reformiral meje celjske grofije.⁴³ Celjski

so dobili pravico, da se tudi na vseh ostalih gospodstvih, ki bi jih v bodoče pridobili, vedejo kot grofje, kar je bila pravna podlaga za širjenje celjske grofije.⁴⁴ Leta 1418 so podedovali še grofijo Ortenburg, ki je bila že od konca 14. stoletja združena z grofijo Sternberg (Strmec), ter se tako uveljavili kot gospodje Kranjske in zahodne Koroške (Ortenburg jim je cesar uradno podelil šele leta 1420).⁴⁵

Položaj Celjskih v ogrsko-hrvaškem kraljestvu

Na Ogrskem,⁴⁶ kjer se fevdni sistem ni razvil (posledično je namesto vazalno-gospodskega fevdnega razmerja nastalo razmerje, imenovano *familiaritas*),⁴⁷ je bil položaj Celjskih drugačen kot v cesarstvu.⁴⁸

⁴¹ Štih, Celjski grofje, str. 232–233.

⁴² Izvoljen za protikralja leta 1346, ko je bil cesar Ludvik IV. Wittelsbach še živ.

⁴³ CKSL, 1372 IX 30 (tri listine). Listine so objavljene tudi v Celjska kronika, str. 158–163.

⁴⁴ Gl. CKSL, 1372 IX 30 (B)/2.

⁴⁵ ARS, AS SI 1063, sig. 4435. Prepis listine: CKSL, 1420 II 29.

⁴⁶ Ogrska je bila od leta 1102 v personalni uniji s Hrvaško. Gl. Engel, *The Realm*, str. 35.

⁴⁷ *Familiaritas* je podrobno razložen v Rady, *Nobility*, str. 110–131. Gl. tudi Miljan, *Familiaritas*; Miljan, *Plemičko društvo*, str. 126–127; Pálosfalvi, *The Noble Elite*, str. 345–346; Kurelič, *Status Celjskih*, str. 54–55.

⁴⁸ Za ogrsko plemstvo v srednjem veku gl. Rady, *Nobility*, zlasti str. 28–44 in 79–95, in Engel, *The Realm*, str. 66–76, 83–85,

Ogrsko-hrvaško plemstvo (v nadaljevanju: ogrsko plemstvo) je imelo drugačno stratifikacijo kot nemško in praviloma ni imelo plemiških nazivov.⁴⁹

S tem, ko je kralj Sigismund Celjskim 14. in 17. avgusta 1397 podelil svobodno kraljevo mesto Varaždin ter grajski gospostvi Vinica in Vrbovec z vsemi pritliklinami v trajno, neodtujljivo in dedno last, prosto kakršnekoli služnosti, obveznosti in odvisnosti, jih je naredil za to, čemur bi se še v 13. stoletju reklo ogrsko **pravo plemstvo** (*veri nobiles regni*), izvirno potomce vodilnih ogrskih rodov.⁵⁰ Samo lastna, dedna in neodtujljiva zemljiška posest, od katere ni bilo treba služiti, je bila na Ogrskem pogoj in znamenje plemenitosti (*indiciium et signum verae et sinceræ nobilitatis*). V cesarstvu takšno posest imenujemo alod (*allodium*). *Nobilis* je bil isto kot *homo possessionatus*, če povzamemo priznanega madžarskega zgodovinarja Pála Engla (1938–2001).⁵¹ Do lastne posesti ni bilo mogoče priti drugače kot s kraljevo darovnico ali dedovanjem, kar je pomenilo, da so imeli kmetje in meščani zelo malo možnosti, da postanejo plemiči. Plemstvo je bilo oproščeno plačevanja davkov in odgovorno (podsodno) zgolj kralju, ki mu je bilo dolžno nuditi vojaško podporo, a le v okviru kraljestva. Ogrski kralj Ludvik I. Anžuski (1342–1382) je leta 1351 določil, da je vse pravo plemstvo enakopravno.

Pravo plemstvo se je razlikovalo od ogrskega **pogojnega plemstva** (*nobiles praediales*), izvirno neplemenitih, vendar osebno svobodnih podanikov kraljestva, ki so kralju, pravemu plemstvu ali škofom služili na različne načine.⁵² Ti se v starejših virih omenjajo kot *iobagiones castri*, *castrenses*, *nobiles iobagiones*, *nobiles executantes*, *praediales*, *servientes regis*, *conditionarii* itd., odvisno od vrste službe. Zaradi svoje službe so uživali določene pravice, sicer odvisne od vrste službe, po katerih so se razlikovali od navadnih podložnikov, in zemljiško posest (*praedium*), kar jih je naredilo za plemenite. Ti pogojni plemiči so praviloma veljali za plemenite le v županiji, v kateri so živeli, in ne za plemstvo kraljestva (*nobiles regni*). Njihov položaj je bil odvisen od tega, komu in kako služijo, ter je lahko bil deden, ni pa bil neodtujljiv, marveč je lahko prenehal kadarkoli z odvzemom službe oziroma posesti.

Kar jih razlikuje od pravega plemstva, je ravno pogoj, da morajo zaradi prejete zemljiške posesti (oziroma od nje) služiti (*ratione terrae*).

Nekaterim pogojnim plemičem je uspel vzpon med pravo plemstvo, drugi so zdrsnili nazaj med neplemenite podanike, večina pa je obdržala svoj položaj. Razlika med pogojnim in pravim plemstvom se je proti koncu 14. stoletja postopoma zmanjšala, zato lahko pogojno plemstvo imamo za ogrsko nižje plemstvo. Ogrsko družbo v poznem srednjem veku so tako pretežno tvorili plemiči in kmetje (*iobagiones*)⁵³ ter v manjši meri meščani (*cives*).⁵⁴ Glede na velikost zemljiškega imenja lahko plemstvo razdelimo na veleposestnike (*magnates*), srednje posestnike (*egregii*) in male posestnike.⁵⁵ Županijsko plemstvo je bilo v tem času organizirano v **plemenite občine** (*nobiles communitates*), samoupravno stanovsko telo pod predsedstvom dveh do štirih izvoljenih sodnikov in imenovanega predstavnika županije.⁵⁶

Poleg tega, da je kralj Sigismund Celjske naredil za ogrsko pravo plemstvo, jih je naredil še za ogrske **barone** (*barones*), ki so v virih ogrske provenience pogosto naslovljeni s *spectabiles et magnifices vires*.⁵⁷ Baroni so bili elita ogrskega pravega plemstva in so veljali za kraljevo dvorno aristokracijo ter vodilno plemstvo v državi.⁵⁸ Prvotno so to bili le tisti plemiči, ki so imeli visoki **honor**.⁵⁹ *Honor*, ki ga lahko prevajamo kot *čast*, pa tudi *položaj*, je urad ogrske državne oziroma kraljeve dvorno-teritorialne uprave. Med *honores*, ki so veljali za baronat, sodijo visoki dvorni uradi (na primer palatinat), transilvansko vojvodstvo, banat ter v nekaterih primerih komitat (vsega skupaj nekaj več kot 10 uradov). *Honor* je lahko podelil samo kralj. Bil je časovno omejen s kraljevo voljo, imetniki pa so uživali tudi prihodke in posest, vezane nanj. V času kralja Sigismunda so se med barone že lahko prištevali tudi veleposestniki in pomembnejši plemiči brez *honores*, kot so bili spočetka Celjski. Baroni so bili člani kraljevega dvora (*aula regis*) in sveta (*consilium regis*),⁶⁰ to je najpomembnejšega posvetovalnega telesa v državi, in imeli pravico, da se za kralja bo-

119–122, 140–142, 143–145, 174–183, 338–344. Strnjen pregled je podan tudi v *Hrvatski povijesni atlas*, str. 397–415. Podrobno o sistemu *familiaritas* v Miljan, *Familiaritas* i klijentelski sustav, zlasti str. 103–105, 112–120; Rady, *Nobility*, str. 110–131; Kurelić, Status Celjskih, str. 55–56. Izbor literature o celjskih grofih na Ogrskem: Klaić, *Zadnji knezi*, zlasti str. 25–39; Miljan, Grofovi Celjski i Njemci; Miljan, Grofovi Celjski; Štih, Celjski grofje kot dediči, str. 79–83; Kurelić, Simboli statusa; Tringli, Die Würden. Izbrane razprave v zborniku Fugger Germađnik (ur.), *Zbornik*.

⁴⁹ Gl. Kurelić, *Grafen von Krabaten*; Engel, *The Realm*, str. 293–294.

⁵⁰ CKSL, 1397 VIII 14; CKSL, 1397 VIII 17. Za razvoj celjske posesti na Ogrskem gl. Kosi, Grajska politika, str. 478–479, 483.

⁵¹ Engel, *The Realm*, str. 175, 338. Gl. tudi Rady, *Nobility*, str. 79.

⁵² Rady, *Nobility*, str. 79–85.

⁵³ *Iobagiones* ne smemo istovetiti z *iobagiones castri* ali *nobiles iobagiones*.

⁵⁴ Engel, *The Realm*, str. 174–175. Podrobno o *iobagiones* ravno tam na str. 326–328.

⁵⁵ Gl. Engel, *The Realm*, str. 339–340; Miljan, *Plemičko društvo*, str. 25.

⁵⁶ Engel, *The Realm*, str. 120–121.

⁵⁷ Gl. Tanodi, *Poviestni spomenici*, št. 41 (1407 VIII 30). Gl. tudi Kurelić, Status Celjskih, str. 57, 60–62.

⁵⁸ Gl. CKSL, 1397 VIII 14. V listini piše, da Sigismund poklanja Celjskim Varaždin *ad instar ceterorum ipsius regni nostri Hungarie baronum teneant*.

⁵⁹ Seznam *honores*, ki so veljali za baronat, je naveden v Engel, *Magyarország* I, str. v (gl. bárók v kazalu) in str. 1–60. Temeljna razprava o baronih v poznem srednjem veku: Engel, Die Barone. Gl. tudi Engel, *The Realm*, str. 73, 91 in za *honor* 151–153; Tringli, Die Würden, str. 115–116.

⁶⁰ *Consilium regis* je strokovni termin in se v virih praktično ne pojavlja. Gl. Engel, Die Barone, str. 11; Engel, *The Realm*, str. 140–141.

jujejo pod lastnim praporom (*banderia*).⁶¹ *Honor* ni bil deden, je pa postopoma postal deden položaj (privilegiji) baronov; tako je v 15. stoletju iz potomcev nekaterih najmočnejših baronov nastal stan ogrskih **magnatov** (*magnates*), ki jih imamo za velikaše kraljstva in dedno visoko aristokracijo.⁶² Bistvene razlike med baroni in magnati ni. Vsem sta bili skupni izredna družbeno-politična moč ter veleposest. Vendar pa baronov oziroma magnatov, ki jih lahko štejemo za ogrsko visoko plemstvo, ne smemo enačiti s knezi v cesarstvu, saj niso imeli svojih kneževin ali vladarskih prerogativ.

Leta 1399 je kralj Sigismund iz gospostev varaždinske županije oziroma komitata (*comitatus*) ustvaril grofijo Zagorje, jo izvil izpod oblasti varaždinskega župana in jo kot kraljevo darovnico podelil Celjskim v dedno, trajno in neodtujljivo last.⁶³ S tem jih je naredil za slavonske veleposestnike. Ali so bile na zagorsko grofovstvo vezane pravice, kot so jih imeli drugi župani (*comites*) kot kraljevi uradniki, ne vemo. Dejstvo je, da Celjski v Zagorju nikoli niso nastopali kot župani, ampak vedno kot grofje. Zato zagorske grofije ne moremo in ne smemo obravnavati kot županijo, to je osnovno upravno, sodno in vojaško teritorialno enoto ogrskega kraljstva, ampak kot zasebno domeno celjskih grofov.

Ali Celjske označimo za ogrske barone ali magnate, je pravzaprav vseeno. Dejstvo je, da so kot kraljevi sorodniki, člani kraljevega dvora in sveta, slavonski veleposestniki in dolgoletni bani obvladovali Slavonijo tako teritorialno kot politično in bili konkurenčni vodilnim ogrskim baronom.⁶⁴ Po številu grajskega imenja, ki je obsegalo nekaj več kot 14 gradov, so bili v prvi polovici 15. stoletja med vodilnimi veleposestniki na Ogrskem.⁶⁵ Na svojem ozemlju so uvedli lastno upravo, katere sedež so bili gradovi, ki so bili v upravi njihovih vazalov, privedenih iz cesarstva.⁶⁶ Leta 1425 jim je kralj Sigismund predal še kunovino (*mardurina*), donosen davek, ki so ga Slavonci plačevali kralju (Celjski so lahko te prihodke prejeli le, dokler so bili bani in za obrambo banovine).⁶⁷

Pomembnost Celjskih na Ogrskem je razvidna že iz Sigismundovih listin ogrske provenience, v katerih se Herman II. kot slavonski ban med laičnimi pričami pojavlja na prvem ali drugem mestu, takoj za ogrskim palatinom Nikolajem II. Gorjanskim.⁶⁸

Banat, to je regionalno kraljevo namestništvo, je bil izredno pomemben *honor*, njegovega imetnika pa so imeli za barona. Celjski so slavonski banat imeli pol stoletja z nekaj vmesnimi presledki. Herman II. ga je imel štirinajst let (1406–1408 in 1423–1435) ter Friderik II. in Ulrik II. skupaj dvanajst let (1444–1456). Ulriku II. je v zadnjih letih življenja uspelo s silo priboriti si še hrvaško-dalmatinski banat, ki ga je imel že njegov ded Herman II. med letoma 1406 in 1408. Kot slavonski bani s sodnimi, vojaškimi in upravnimi pristojnostmi so Celjski držali Slavonijo trdno v svojih rokah. Imeli so pravico do imenovanja svojih namestnikov (podbanov) ter županov zagrebske, varaždinske in križevske županije, ki so sodile v okvir Slavonije.⁶⁹ Hrvaška zgodovinarica Nada Klaić (1920–1988) je trdila, da so bili Celjski dedni slavonski bani, vendar je takšna trditev napačna, saj noben srednjeveški ogrski kralj tega urada ni podelil Celjskim ali komurkoli drugemu v dedno posest.⁷⁰

Na tem mestu je treba opozoriti, da hrvaški zgodovinarji plemiški naziv *comes* običajno prevajajo kot *knez*, če gre za ogrsko plemstvo, in ne kot *grof*, kar je lahko za slovenskega bralca zavajajoče. Tako govorimo o krško-modruških knezih (Frankopanih), krbavskih knezih, bibrirskih knezih, blagajskih knezih, iločkih knezih itd., čeprav so vsi ti v latinskih virih titulirani kot *comites*.⁷¹ To pravilo pa ne velja, ko *comes* pomeni kraljevega uradnika – župana. Seveda moramo vedeti, da ti ogrski knezi niso isto kot knezi v cesarstvu, niti se za tem nazivom ne skriva kraljevi uradnik.⁷²

pa v denarju. Herman II. je pri pobiranju kunovine pretiraval do te mere, da se je slavonsko prebivalstvo leta 1431 pritožilo kralju Sigismundu. Gl. Engel, *The Realm*, str. 34, 226; Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 248; Kosi, Herman II., str. 109.

⁶⁸ Gl. Tanodi, *Poviestni spomenici*, št. 39 (1407 VIII 2), št. 41 (1407 VIII 30), št. 81 (1430 IV 20).

⁶⁹ V slavonsko banovino so v poznem srednjem veku sodile županije Varaždin, Zagreb, Križevci, Ivanovci, Sana, Vrbas, Banjica in Zemljanik. Gl. *Hrvatski povijesni atlas*, str. 360–361.

⁷⁰ Gl. Klaić, *Zadnji knezi*, str. 33–39, zlasti str. 34–35. Prim. Kurelić, *Simboli statusa*, str. 71 (gl. tudi op. 67). Gl. tudi Engel, *Magyarország I*, str. 20–21 in Banfi, *Uprava*, str. 51.

⁷¹ Prim. Kurelić, *Status Celjskih*, str. 57.

⁷² Na tem mestu lahko citiramo hrvaško zgodovinarico Suzano Miljan: »Potrebno se samo ukratko osvrtniti na pitanje titula knez(ov)a. Naime [...] knezovi su bili pojedinci čije su obitelji imale kneštva, a u latinskim se izvorima nazivaju terminom comes. To im je bila titula po rođenju i oni su je nosili gdje god se nalazili. Potrebno je potvrditi da je na području srednjovjekovne Zagrebačke županije nose samo koji su iz južnog dijela Zagrebačke županije ili su hrvatskog porijekla, a u nju su uselili noseći već osobne titule kneževa. Niti jedno područje, koliko god bilo veliko, na području županije, nije bilo pretvoreno u kneštvo. Jedini slučaj na području Slavonije je onaj Zagorskog kneštva grofova Celjskih, kod kojih koristim inačicu grof (od njem. Graf), budući da su bili pripadnici njemačkog etničkog korpusa« (Miljan, *Plemićko društvo*, str. 27).

⁶¹ Podrobnije v Rady, *Nobility*, str. 38, 132–144, 146–149, 153–154.

⁶² Magnati se v virih omenjajo tudi kot *magnifici, filii baronum, potentes, proceres potentorum, barones naturales* ipd. Gl. Engel, *Die Barone*, str. 13, 18; Engel, *The Realm*, str. 342–344.

⁶³ SI AS 1063, sig. 4658; SI AS 1063, sig. 4659; SI AS 1063, sig. 4660. Prepis listine: CKSL, 1399 I 27; CKSL, 1399 III 9. V latinskem jeziku je izraz za komitat (županijo) in grofijo enak – *comitatus*. Celjski komitat Zagorje (*comitatus Zagoriae*) prevajamo kot grofijo (*Grafschaft*) – tako kot so jo dejansko dojemali Celjski – in ne kot županijo. Gl. tudi Fügedi, *Castle and Society*, str. 129.

⁶⁴ Prim. Pálosfalvi, *The Noble Elite*, str. 369, 379.

⁶⁵ Fügedi, *Castle and Society*, str. 128 (gl. tabeli 7 in 8). Zemljevid celjskih gradov v *Slovenski zgodovinski atlas*, str. 91 (avtor: Miha Kosi).

⁶⁶ Prim. Miljan, *Grofovi Celjski i Nijemci*. Seznam nekaterih uradnikov je objavljen v Banfi, *Uprava*, str. 35–45.

⁶⁷ SI AS 1063, sig. 4696. Prepis listine: CKSL, 1425 III 28. Kunovino ali marturino so sprva pobirali v kunjih kožah, kasneje

Posest grofov Celjskih pred njihovim izumrtjem leta 1456 (Slovenski zgodovinski atlas, str. 89).

Nada Klaić je tudi *comites Zagoriae* prevajala kot *zagorski knezi*.⁷³ V slovenski historiografiji velja načelo, da se *comes* prevaja po nemškem vzoru, in sicer kot *grof*, če gre za nemško plemstvo, včasih pa tudi, ko gre za ogrsko, zlasti če je v virih nemške provenience titulirano kot *Grafen*, tako kot na primer Frankopani in Krbavski.⁷⁴ Sicer pa so se Celjski sami titulirali kot *Grafen im Seger*.⁷⁵ Prevod *zagorski grofje* je boljši kot *zagorski knezi* tudi zato, da se izognemo nepotrebni nejasnosti, za koga in kaj gre. Kot prvo so v poznem srednjem veku dejansko obstajali zagorski knezi,⁷⁶ ki niso imeli zveze z zagorskimi grofi (Celjskimi), kot drugo pa bo povprečen slovenski bralec ob besedi *knez* pomislil na deželnega kneza. Zagorska grofija ni bila kneževina po vzoru dežel v cesarstvu in tudi možnosti, da bi to postala, ni bilo, saj Ogrska ni imela knežje ureditve, zato tudi Sigismund ob pokneženju

Celjskih leta 1436 ni mogel in niti ni imel pravice, da bi iz zagorske grofije ustvaril kneževino, ki bi bila ustrojena kot dežela.

Zdi se, da je bil položaj Celjskih na Ogrskem vplivnejši kot v cesarstvu in da ga lahko razlagamo kot posledico kraljeve naklonjenosti, zaščite in občasne nagrajevanja. Poleg tega Celjski na Ogrskem niso imeli konkurence, kot je bil štajerski deželni knez v cesarstvu, ki so mu bili pododni in ki je v končni fazi imel pravico soodločati o njihovem povzdigu med kneze, temveč so bili neposredno odgovorni kralju. Ko je Sigismund leta 1397 Celjske naredil za barone, ni potreboval pristanka drugih baronov. V času koncila v Konstanci (1414–1418), ki ga je na Sigismundovo pobudo sklical protipapež Janez XXIII. (1410–1415), je bil sloves Celjskih kot ogrskih baronov očitno tako velik, da je kronist Ulrik von Riechental Celjske označil za grofe na Ogrskem.⁷⁷

⁷³ Klaić, *Zadnji knezi*, str. 25–33.

⁷⁴ Gl. TKL II, št. 231 (1445 VIII 16), za Frankopane in TKL II, št. 188 (1437 IV 21), za Krbavske.

⁷⁵ Gl. DF, 256552 (1440 VII 10).

⁷⁶ *Hrvatski povijesni atlas*, str. 414.

⁷⁷ Riechental, *Chronik*, str. 182: »Diß sind grafen, nit gefürst, des ersten in Ungern. Graf Herman von Zil, Graf Fridrich von Tzil, sin sun.« [To so grofje, ki niso pokneženi, najprej oni na Ogr-

Celjski grofje so imeli dobre odnose tudi z dvema ogrskima kraljema iz dinastije Habsburžanov, ki sta sledila Sigismundu na prestolu, z Albrehtom II. in Ladislavom V., ter palatinom Nikolajem II. Gorjanskim (1367–1433), izredno vplivnim baronom.⁷⁸ Z vsemi so bili družinsko povezani.⁷⁹ Sigismundov naslednik Albreht II. Habsburški (1438–1439) je bil naklonjen Frideriku II. in Ulriku II. ter priznaval njun knežji položaj v času fajde s štajerskim deželnim knezom, Ulriku II. pa je celo poveril glavarstvo na Češkem in kraljevo namestništvo (gubernaturo) na Ogrskem.⁸⁰ Za mladega Ladislava V. Habsburškega (1440/1444–1457),⁸¹ imenovanega Posmrtni, pa se zdi, da je v mrzlem uju Ulriku II. našel nadomestnega očeta.⁸² Ta je dodobra obvladal Ladislavov dvor, kar ni ostalo neopaženo pri njegovih sodobnikih, zlasti nasprotnikih.⁸³ Kot slavonski in hrvaško-dalmatinski ban, kraljevi skrbnik (regent) ter namestnik na Ogrskem je poslednji celjski grof došel do svojega družbenega in političnega vrhunca, ki se je nepričakovano končal 9. novembra 1456 v beograjski trdnjavi.

Knežji položaj Celjskih

Na tem mestu se bomo le na kratko dotaknili knežjega položaja Celjskih, kar je zapletena tema, ki je ni mogoče temeljito obravnavati v samo nekaj stavkih.⁸⁴ Sigismundovo povišanje Celjskih v državno-neposredne kneze ter ustanovitev celjske kneževine (dežele) iz grofij Celje in Ortenburg ter drugih celjskih gospodstev v cesarstvu 30. novembra 1436 nista stekla po vseh pravilih. Cesar namreč ni upošteval volje štajerskega vojvode Friderika V. Habsburškega (kasnejši cesar Friderik III.),⁸⁵ ki bi kot deželni gospod Celjskih oziroma deželni knez ozemlja, iz katerega je Sigismund ustvaril novo kneževino, moral dati soglasje. Grofe je poknežil brez vojvodovega

privoljenja, ta pa se z dejanjem ni strinjal.⁸⁶ To, da je tudi Sigismundov naslednik Albreht II. Habsburški Celjskim priznaval knežji položaj,⁸⁷ ni pomenilo kaj dosti, kajti potrditev bi morala v vsakem primeru priti od štajerskega deželnega kneza. Zaradi tega je kmalu sledila večletna celjsko-habsburška fajda (1437–1443), ki se je podelila z obojestranskim mirom, sporazumom, zavezništvo in dedno pogodbo 16. oziroma 17. avgusta 1443.⁸⁸ Ob tem je vsaka stran nekoliko popustila. Celjski so se odpovedali lastni kneževini in knežji oblasti ter priznali nadoblast štajerskih vojvod, vojvoda Friderik V. – takrat že kralj Friderik IV. – pa je grofom priznal knežji položaj in čast, ne pa tudi knežje oblasti. Knežji položaj je tako veljal samo grofovim osebam in ne njihovim ozemljem. Grofiji Celje ter Ortenburg sta ostali del Štajerske, Kranjske in Koroške (izjema je grofija Zagorje, ki je sodila v okvir Ogrske, torej pod oblast ogrskega kralja in ni bila predmet pogajanj). Da pa Celjski vendarle ne bi bili knezi brez kneževine, so dobili v zastavo (ali fevd)⁸⁹ grofijo v Marki in Metliki, ki je imela položaj dežele in kjer so dejansko nastopali kot deželni knezi s pravico do izvajanja ograjnega sodstva.⁹⁰ Celjski knežji položaj torej ni bil enak habsburškemu. Bil je sicer več kot nasloven, a manj kot pravi deželnoknežji, saj je bil omejen le na deželo, ki so jo imeli v zastavi (ali fevdu), zato lahko v njem vidimo odstopanje od običajnega pravila.

Sklep

V prispevku smo skušali na kratko predstaviti položaj celjskih grofov v cesarstvu in na Ogrskem v kontekstu tedanje plemiške družbe ter hkrati na pregleden način predstaviti nemško in ogrsko plemstvo v poznem srednjem veku (13.–15. stoletje). Dejstvo je, da v stvarnosti stratifikacija omenjenega plemstva ni bila vsepovsod tako precizna, prav tako meje med plemiškimi stanovi niso bile tako jasne, kot se kažejo na papirju. Vsako posploševanje skriva v sebi nevarnost pretiravanja. Ne moremo trditi, da je podana stratifikacija edina pravilna in da bi se vsak medievist moral strinjati z njo. Moderna stratifikacija plemstva služi predvsem lažji preglednosti, zato medievistika občasno posplošuje, uvaja strokovne termine, ki jih

skem. Grof Herman (II.) Celjski, grof Friderik (II.) Celjski, njegov sin].

⁷⁸ Nikolaj je bil palatin od leta 1402 do smrti leta 1433.

⁷⁹ Druga hči Hermana II. Celjskega, Ana, je bila leta 1415 poročena z Nikolajem II. Gorjanskim. Elizabeto, hčer Barbare Celjske in Sigismunda Luksemburškega, pa je leta 1422 v zakon vzel Albreht II. Habsburški. Njun otrok Ladislav V. je bil mrzli nečak Ulrika II. Celjskega.

⁸⁰ DL, 12620 (1439 V 1); DL, 103586 (1438 V 28); DL, 102079 (1438 VI 2).

⁸¹ Komaj rojeni Ladislav V. je bil že leta 1440 okronan za ogrskega kralja, a je dejansko kraljevo oblast imel poljski kralj Vladislav III. Jagiello. Ta je bil za ogrskega kralja izvoljen istega leta kot Ladislav V., vendar je leta 1444 padel v bitki proti Turkom pri Varni. Leta 1453 je Ladislav V. postal še češki kralj.

⁸² Kosi, Ulrik II., str. 112, 113, 117, 121.

⁸³ Thuróczy, *Chronicle*, str. 186–189.

⁸⁴ Še vedno temeljna znanstvena razprava o knežjem položaju Celjskih je Štih, Celjski grofje (gl. zlasti str. 244–254). Gl. tudi Kurelič, Status Celjskih, str. 57–59, 62–66.

⁸⁵ Friderik III. je bil štajerski, kranjski in koroški vojvoda (1424–1493), nemški kralj (1440–1493), rimski cesar (1452–1493) in avstrijski nadvojvoda (1457–1493).

⁸⁶ SI AS 1063, sig. 4478. Prepis originalne listine CKSL, 1436 XI 30. Listina je objavljena tudi v Celjska kronika, str. 163–167. Prvo listino je Sigismund pripravil že leta 1430, vendar ni bila nikoli izstavljena. Za drugo listino, pripravljeno 27. septembra 1435, ne vemo, ali je bila izstavljena. Gl. Štih, Celjski grofje, str. 242–244 ter op. 122.

⁸⁷ DL, 103586 (1438 V 28); DL, 102079 (1438 VI 2).

⁸⁸ CKSL, 1443 VIII 16 (tri listine); CKSL, 1443 VIII 17. Gl. tudi CKSL, 1443 VIII 25. Prvo premirje je bilo sklenjeno že v začetku septembra 1441. Gl. CKSL, 1441 IX 4; CKSL, 1441 IX 5 (dve listini).

⁸⁹ Morebitna podelitvena ali zastavna listina mi ni poznana.

⁹⁰ Štih, Celjski grofje, str. 253–254; Štih, Dežela Grofija; Kosi, Graffschaft Mettling, str. 57–58

ne srečujemo v virih, in ne upošteva vseh dejanskih historičnih odstopanj. Srednjeveška družba, ki jo lahko na papirju nasploh prikažemo kot urejeno in statično, je bila v stvarnosti fluidna.

VIRI IN LITERATURA

NEOBJAVLJENI VIRI

CFK I – Fevdna knjiga grofov Celjskih za grofiji Ortenburg in Celje 1436–1447. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana. AS 1073, Zbirka rokopisov, I-57r.

CFK IIa – Fevdna knjiga grofov Celjskih za grofijo Ortenburg 1456. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana. AS 1073, Zbirka rokopisov, I-2r.

CFK IIb – Fevdna knjiga grofov Celjskih za grofijo Celje 1455. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana. AS 1073, Zbirka rokopisov, I-3r.

CKSL – Centralna kartoteka srednjeveških listin. Ur. Božo Otorpepec (tipkopis). Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana.

a) Dostopno na portalu Arhiva Republike Slovenije⁹¹

ARS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana. SI AS 1063 – Zbirka listin (1163–1868).

b) Dostopno na portalu Hungaricana⁹²

DF – Magyar nemzeti levéltár (Madžarski državni arhiv), Budimpešta. Diplomataikai fényképgyűjtemény (listinska fototeka).

DL – Magyar nemzeti levéltár (Madžarski državni arhiv), Budimpešta. Diplomataikai levéltár (listinski arhiv).

OBJAVLJENI VIRI

Celjska kronika – Die Cillier Chronik. Text mit kritischer Einleitung und historischen Erläuterungen. Objavljeno v: Franz Krones, *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli*. Graz: Verlag Leuschner & Lubensky, 1883, str. 49–175.

CKL – *Celjska knjiga listin I. Listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341* (ur. Dušan Kos). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Celje: Muzej novejša zgodovine, 1996.

MDC XI – *Monumenta historica ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogtums Kärnten. Bd. 11: Die Kärntner Geschichtsquellen 1414–1500* (ur. Hermann Wiessner). Klagenfurt: Verlag des Geschichtsvereins für Kärnten, 1972.

Riechental, Ulrich von: *Chronik des Konstanzer Konzils 1414–1418 von Ulrich Riechental*. Hg. Tho-

mas Martin Buck. *Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen*, Bd. XLI. Ostfilder: Jan Thorbecke Verlag, 2014.

Seuffert, Burkhard in Kogler, Gottfried: *Die ältesten steirischen Landtagsakten 1396–1519. Teil I, 1396–1452*. Graz; Wien; München: Stiasny, 1953 (Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark, Bd. 3).

Tanodi, Zlatko (ur.): *Poviestni spomenici slobodnoga kraljevskoga grada Varaždina*. Sv. I. Zbornik izprava 1209–1526. Varaždin: Svobodina »Narodna tiskara«, 1942.

Thuróczy, János: *Chronicle of the Hungarians*. Bloomington: Indiana University, 1991 (Indiana University Uralic and Altaic Series 155; Medievalia Hungarica Series II).

TKL II – *Turjaška knjiga listin. II. zv. Dokumenti 15. stoletja* (ur. Matjaž Bizjak in Miha Preinfalk). Ljubljana: Založba ZRC, 2009 (Thesaurus memoriae. Fontes 8). DOI: 10.3986/9789612541682

LITERATURA

Arnold, Benjamin: *Princes and Territories in Medieval Germany*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Banfi, Jaka: Uprava grofov Celjskih (1341–1456). *Kronika* 70, 2022, št. 1, str. 21–58 (DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.70.1.02>).

Brunner, Otto: *Land and Lordship: Structures of Governance in Medieval Austria*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992 (Middle Ages Series).

Domenig, Christian: »toun kunt«: *Die Grafen von Cilli in ihren Urkunden (1341–1456)*. Universität Klagenfurt, 2004 (tipkopis doktorske disertacije).

Dopsch, Alois: Probleme ständischer Wandlung beim Adel Österreichs, der Steiermark und Salzburgs vornehmlich im 13. Jahrhundert. *Herrschaft und Stand. Untersuchungen zur Sozialgeschichte im 13. Jahrhundert* (ur. Josef Fleckenstein). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1979 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 51).

Dopsch, Heinz in Brunner, Karl in Weltin, Maximilian: *Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Ueberreuter: Wien, 2003 (Österreichische Geschichte 1122–1278).

Engel, Pál: Die Barone Ludwigs des Großen, König von Ungarn. *Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis XXII*, 1985, str. 11–19.

Engel, Pál: *Magyarország világi archontológiája, 1301–1457*. I. kötet. História könyvtár. Kronológiák, adattárak, 5. Budapest: MTA Történettudományi intézete, 1996.

Engel, Pál: *The Realm of the St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526*. London; New York: I. B. Tauris, 2001.

⁹¹ <https://vac.sjas.gov.si/vac>

⁹² <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>

- Fleckenstein, Josef (ur.): *Herrschaft und Stand: Untersuchungen zur Sozialgeschichte im 13. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1979 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 51).
- Fügedi, Erik: *Castle and Society in Medieval Hungary (1000–1437)*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986 (Studia historica Academiae scientiarum Hungaricae 187).
- Fugger Germadnik, Rolanda (ur.): *Zbornik mednarodnega simpozija Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja, Celje 27.–29. maj 1998*. Celje: Pokrajinski muzej, 1999.
- Fugger Germadnik, Rolanda: *Grofje in knezi Celjski*. Celje: Pokrajinski muzej Celje, 2014.
- Hechberger, Werner: *Adel, Ministerialität und Rittertum im Mittelalter*. München: Oldenbourg Verlag, 2010 (Enzyklopädie deutscher Geschichte 72).
- Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem: Kranjska*. Elektronska knjiga. Ljubljana: Viharnik, 2015.
- Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem: K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*. Druga, revidirana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Viharnik, 2016.
- Hrvatski povijesni atlas* (ur. Vlatka Dugački in Krešimir Regan). Drugo izdanje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2018.
- Klaić, Nada: *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*. Zagreb: Globus, 1990.
- Klaić, Nada: *Zadnji knezi Celjski v deželah Sv. Krone*. Celje: Prese, 1991.
- Klebel, Ernst: *Territorialstaat und Lehen: Studien zum mittelalterlichen Lebenswesen*. Lindau: Jan Thorbecke Verlag, 1960 (Vorträge und Forschungen 5), str. 195–228.
- Kos, Dušan: *Imago Iustitiae: Historični sprehod skozi preiskovanje, sojenje in pravo pri plemstvu v poznem srednjem veku*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1994 (Zbirka ZRC 3).
- Kos, Dušan: *Turnirska knjiga Gašperja Lambergerja*. Ljubljana: Viharnik, 1997.
- Kos, Dušan: *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana, Založba ZRC, 2005. (DOI: 10.3986/9616500821)
- Kosi, Miha: Celjska klientela. Socialna in prostorska mobilnost plemstva v službi grofov Celjskih. *Družbena identiteta in mobilnost* (ur. Boris Golec). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019, str. 11–64.
- Kosi, Miha: Celjski. *Novi Slovenski biografski leksikon. Zv. 4: C* (ur. Barbara Šterbenc Svetina). Ljubljana: Založba ZRC, 2022, str. 83–98 (dostopno tudi na spletu: <https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi1023780/>).
- Kosi, Miha: Dežela, ki je ni bilo: Posavinje med Kranjsko in Štajersko od 11. do 15. stoletja. *Studia Historica Slovenica* 8, 2008, št. 2–3, str. 527–564.
- Kosi, Miha: Graffschaft Mettling. Razvoj dežele in deželnega plemstva metliške grofije od 13. do konca 15. stoletja. *Neumarkt – Möttling – Metlika: nastanek in razvoj mesta od konca 13. do začetka 19. stoletja* (ur. Janez Weiss). Metlika, Belokranjski muzej, 2018, str. 15–99.
- Kosi, Miha: Grajska politika – primer grofov Celjskih. *Kronika* 60, 2012, št. 3 (Iz zgodovine slovenskih gradov), str. 465–494.
- Kosi, Miha: Herman II. Celjski. *Novi Slovenski biografski leksikon. Zv. 4: C* (ur. Barbara Šterbenc Svetina). Ljubljana: Založba ZRC, 2022, str. 105–111 (dostopno tudi na spletu: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1023720/>).
- Kosi, Miha: Representative Buildings of the Counts of Cilli: An Expression of Dynastic Propaganda. *Acta Historiae Artis Slovenica* 25, 2020, št. 2, str. 25–47 (DOI: <https://doi.org/10.3986/ahas.25.2.02>).
- Kosi, Miha: Ulrik II. Celjski. *Novi Slovenski biografski leksikon. Zv. 4: C* (ur. Barbara Šterbenc Svetina). Ljubljana: Založba ZRC, 2022, str. 112–123 (dostopno tudi na spletu: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1023730/>).
- Kurelić, Robert: *Grafen von Krabaten: The Curious Designation for the Frankapani in Late Medieval German Sources. Revue für kroatische Geschichte = Revue d'histoire croate XVII*, 2021, št. 1, str. 203–228 (DOI: <https://doi.org/10.22586/review.v17i1.16852>).
- Kurelić, Robert: Simboli statusa i moći: kneževski pečati Celjskih grofova. *Med Srednjo Evropo in Sredozemljem: Vojetov zbornik* (ur. Sašo Jerše, Darja Mihelič in Peter Štih). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006, str. 61–77.
- Kurelić, Robert: Status Celjskih grofova kao kneževa Svetog Rimskog carstva. *Zgodovinski časopis* 60, 2006, št. 1–2, str. 49–68.
- Lamprecht, Otto: Einschildritter in der Oststeiermark. *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 26, 1931, str. 100–114.
- Lazar, Tomaž in Nabergoj, Tomaž in Jerin, Barbara (ur.): *Vitez, dama in zmaj. Dediščina srednjeveških bojevnikov na Slovenskem 1: razprave*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2011.
- Lazar, Tomaž: *Vitezi, najemniki in smodnik: Vojskovanje na Slovenskem v poznem srednjem veku*. Ljubljana: Viharnik, 2012.
- Miljan, Suzana: *Familiaritas* i klijentelski sustav unutar plemićkog društva zagrebačke županije za vrijeme vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.–1437.). *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 33, 2015, str. 103–132.

- Miljan, Suzana: Grofovi Celjski i Njemci, službenici njihovih utvrda u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji u kasnom srednjem vijeku (1385.–1456.). *Godišnjak Njemačke zajednice. DG Jahrbuch* 20, 2013, str. 11–22.
- Miljan, Suzana: Grofovi Celjski, njihovi službenici njemačkog porijekla i Zagorsko kneštvo (*comitatus Zagoriensis*) krajem srednjeg vijeka (1397.–1456.). *Godišnjak Njemačke zajednice. DG Jahrbuch* 19, 2012, str. 97–117.
- Miljan, Suzana: *Plemićko društvo zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.–1437.)*. Sveučilište u Zagrebu, 2015 (tipkopolis doktorske disertacije).
- Mlinar, Janez: *Podoba Celjskih grofov v narativnih vi-rih*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2005 (Historia: znanstvena zbirka Od-delka za zgodovino Filozofske fakultete v Ljub-ljani 11).
- Moraw, Peter: *Von offener Vefassung zu gestalteter Ver-dichtung: Das Reich im späten Mittelalter 1250 bis 1490*. Berlin: Propyläen Verlag, 1985 (Propyläen Geschichte Deutschlands 3).
- Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi: Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; Arhiv Republike Slovenije, 2009 (Thesaurus Memoriae. Dissertationes 7) (DOI: 10.3986/9789612541309).
- Niederstätter, Alois: *Das Jahrhundert der Mitte: An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*. Wien: Verlag Carl Ueberreuter, 1996. (Österreichische Geschichte 1400–1522).
- Niederstätter, Alois: *Die Herrschaft Österreich: Fürst und Land im Spätmittelalter*. Wien: Verlag Carl Ueberreuter, 2001 (Österreichische Geschichte 1278–1411).
- Oexle, Otto Gerhard in Paravicini, Werner (ur.): *Nobilitas: Funktion und Repräsentation des Adels in Alteuropa*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1997 (Veröffentlichungen des Max-Planck-In-stituts für Geschichte 133).
- Pálosfalvi, Tamás: *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*. Budapest: Institute of History, RCH HAS, 2014.
- Paravicini, Werner: *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters*. München: Oldenbourg Verlag, 2011 (Enzyklopädie deutscher Geschichte 32).
- Patzold, Steffen: *Das Lehnswesen*. München: C. H. Beck, 2012.
- Rady, Martin: *Nobility, Land and Service in Mediaeval Hungary*. London: Palgrave Macmillan, 2000 (Studies in Russia and East Europe).
- Schubert, Ernst: *Fürstliche Herrschaft und Territorium im späten Mittelalter*. München: R. Oldenbourg Verlag, 1996 (Enzyklopädie deutscher Geschichte 35).
- Schulze, Hans K.: *Grundstrukturen der Verfassung im Mittelalter. Bd. I.: Stammesverband, Gefolgschaft, Lehnswesen, Grundherrschaft*. Stuttgart: W. Kohlhammer, 2004.
- Slovenski zgodovinski atlas* (ur. Drago Bajt in Marko Vidic). Ljubljana: Nova revija, 2011.
- Spieß, Karl-Heinz: *Das Lehnswesen in Deutschland im hohen und späten Mittelalter*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart, 2011.
- Spieß, Karl-Heinz: *Fürsten und Höfe im Mittelalter*. WBG: Darmstadt, 2008.
- Spieß, Karl-Heinz: Grafen und Herren aus dem Rhein-Main-Gebiet zwischen Königtum und fürstliche Hegemonie im Spätmittelalter. *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 136, 2000, str. 135–163.
- Spieß, Karl-Heinz: Ständische Abgrenzung und Soziale Differenzierung zwischen Hochadel und Ritteradel im Spätmittelalter. *Rheinische Viertel-jahrsblätter* 56, 1992, str. 181–205.
- Štih, Peter in Simoniti, Vasko: *Na stičišču svetov: Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2009.
- Štih, Peter: Celjski grofje kot dediči bosanske kro-ne. *Med Srednjo Evropo in Sredozemljem: Vojetov zbornik* (ur. Sašo Jerše, Darja Mihelič in Peter Štih). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006, str. 79–103.
- Štih, Peter: Celjski grofje, vprašanje njihove dežel-noknežje oblasti in dežele Celjske. *Grafenauer-jev zbornik* (ur. Vincenc Rajšp). Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 227–256.
- Štih, Peter: Dežela Grofija v Marki in Metliki. *Vil-fanov zbornik: Pravo – zgodovina – narod* (ur. Vincenc Rajšp in Ernst Bruckmüller). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1999, str. 123–146.
- Štih, Peter: *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Ljubljana: Znan-stveni inštitut Filozofske fakultete, 1994 (Raz-prave Filozofske fakultete).
- Tringli, István: Die Würden und die Besitzungen der Cillier in Ungarn. *Zbornik mednarodnega simpozi-ja Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja, Celje 27.–29. maj 1998* (ur. Rolanda Fugger Germa-dnik). Celje: Pokrajinski muzej, 1999.
- Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev: Od nase-litve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana: Sloven-ska matica, 1991.
- Volkert, Wilhelm: *Adel bis Zunft: Ein Lexikon des Mittelalters*. München: C. H. Beck, 1991.

S U M M A R Y

A few words about the status of the Counts of Cilli and the medieval nobility in general

The Counts of Cilli (1341–1456), descendants of the free lords of Žovnek (Germ.: Sanneck; about 1125–1341), were one of the most famous and consequential medieval noble families in Slovenian territory. As counts and later princes of the Holy Roman Empire and also as Hungarian barons, they held certain rights that determined their status in the contemporaneous noble society. In the first half of the fifteenth century, they served in the empire and Hungary, two states with distinct structures of noble society. The nobility of the high and late medieval empire (between the thirteenth and fifteenth centuries) may be presented using a tripartite scheme. The highest social stratum was composed of the ruling nobility, represented by provincial princes who enjoyed sovereign rights and ruled over princedoms or, rather, provinces. On a par with the ruling nobility was the high nobility (counts and lords), who were usually regarded as territorial lords. At the bottom of the tripartite scheme is the petty nobility, comprising knights and their attendants or squires.

In Hungary, the stratification of the nobility was slightly different, with the true nobility comprising

those who held their own, hereditary and inalienable landed property that did not represent a source of income. The true nobility was directly responsible to the king. The elite was composed of barons, members of the royal court and college, the most important consultative body in the state. After barons initially only held high royal offices, they subsequently also became big landowners and influential noblemen. With time, the baronial title became hereditary, resulting in the creation of the estate of magnates in the Late Middle Ages. Apart from the true nobility, Hungary also had so-called conditional noblemen or predialists, originally non-noble subjects who, in exchange for their services to the king, bishops or true noblemen, enjoyed a certain set of rights that allowed them to consider themselves as nobles.

The Counts of Cilli can still be viewed as members of the higher nobility until the fifteenth century and from 1420 onwards they may already be considered the ruling nobility. In Hungary, their baronial rank was undisputed. Due to the king's favourable inclination, they gradually became one of the most prominent noble families in Hungary. In the Holy Roman Empire, however, their attempt to establish their own princedom failed. The Counts of Celje never became true provincial princes. When in 1443, they renounced their own princedom, Emperor Frederick III of Habsburg granted them the princely rank in exchange for their concessions pawned them the County in the March and Möttlig, which was never their *de jure* province.

*Pečat celjskega grofa Ulrika II. na listini za kartuzijo Pleterje iz leta 1447.
Na njem so grbi grofij Zagorje (levo), Celje (v sredini) in Ortenburg-Sternberg (desno)
(ŠIAS 1063, Zbirka listin, sig. 5605 (1447 IX 3)).*

